

Aanbevelingen van Den Helder

NOORDZEEDAGEN 2017

Aanbevelingen van Den Helder

Verslag van de Noordzeedagen 2017

Colofon

De tekst van dit document is gebaseerd op de workshop sessies gehouden tijdens de Noordzeedagen 2017 (Den Helder, 5 en 6 oktober).

Dit document is geredigeerd door: Elsje Duimel (ministerie LNV), Ton IJlstra (co-projectleider Noordzee2030, ministerie LNV), Wim van Urk (co-projectleider Noordzee2030, ministerie I&W), met medewerking van vele anderen.

Dit document beoogt uitdrukkelijk een verslag te zijn van de Noordzeedagen en is bedoeld als input voor de volgende fase van het project Noordzee2030.

Den Haag, Den Helder,
1 november 2017

Inhoud

Voorwoord Noordzee2030.....	4
1. Aanbevelingen van Den Helder	5
1.1 Het project Noordzee2030	5
1.2 De Noordzeedagen 2017	6
2. De Resultaten	7
2.1 Hoe houden we het Noordzee2030 proces levend, actueel en relevant?	7
3. De Ruimtetafel.....	8
4. De Pilottafel	11
5. De Kennistafel.....	14
6. De Economietafel	18
7. De Financiëntafel.....	19
Bijlage I – Voedseltafel	20
Bijlage II - Energietafel.....	22
Bijlage III – Natuurtafel.....	23
Bijlage IV – Governance.....	28

Voorwoord Noordzee2030

Noordzee2030 is een ontwikkelproject waarin Noordzeegebruikers, kennisinstituten en maatschappelijke partners met elkaar samenwerken om te komen tot een Strategische Agenda Noordzee2030 met een Uitvoeringsprogramma. De directe noodzaak voor een herbezinning op het beleid voor de Noordzee is de enorme opgave voor de plaatsing van windturbineparken. Daarnaast zijn ook het achterblijvende natuurherstel en de toenemende aandacht voor ons voedsel uit zee (visserij en aquacultuur) aanleidingen om Noordzee2030 te starten. Bij de aanpak van deze opgaven moeten we voorkomen dat andere gebruikers zoals scheepvaart, zandwinning, toerisme en defensie in de knel komen. Daarbij is het de vraag of de ecologische grenzen van het ruimtegebruik al dan niet in zicht zijn. De verdelingsvraagstukken en benodigde transitie vragen om een gecoördineerde aanpak: in ruimtegebruik, kennisontwikkeling en “leren door doen” in pilots. Noordzee2030 wil daar een bijdrage aan leveren, samen met u.

Binnen dit proces vormden de Noordzeedagen van 5 en 6 oktober 2017 een belangrijk toetsingsmoment. Tijdens eerdere bijeenkomsten vanaf het najaar van 2016 hebben stakeholders bijdragen geleverd door samen de strategische opgaven te formuleren, en dilemma’s en kansen te verkennen voor de relatie tussen energie, natuur, voedselproductie en overige gebruikers. Daarnaast is de ontwikkeling van de Vervolgroutekaart Wind op Zee behoorlijk gevorderd. De Noordzeedagen vormden het moment waarop de tussenresultaten werden teruggelegd bij de stakeholders voor advies over het vervolg: de “Aanbevelingen van Den Helder”.

Dit document is een uitgebreid verslag van de Noordzeedagen. Het vormt de stepping stone naar de volgende fase van het project: waarin de resultaten van de eerste fase samen met de “Aanbevelingen van Den Helder” worden omgezet naar de Strategische Agenda Noordzee2030 met een Uitvoeringsprogramma. Tevens hopen wij dat het document het enthousiasme weergeeft dat we ervaren hebben in Den Helder.

Ondertussen is een nieuw Kabinet aangetreden. Er ligt een Regeerakkoord, dat ook in enkele passages aandacht besteedt aan de strategische opgaven voor de Noordzee. Het aantal betrokken ministeries bij het Noordzeebeleid is vergroot. Waarbij de vorming van een ministerie van Economische Zaken en Klimaat en een ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselveiligheid direct relevant is voor ons project. Dat geldt ook voor de overheveling van het ruimtelijk beleid van het gewijzigde Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat naar het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Wij bezien op dit moment welke betekenis dit alles heeft voor onze organisatie en concreet de opdracht voor ons project, in afstemming met de nieuwe verantwoordelijke bewindspersonen.

Op basis van het bovenstaande willen wij samen met de stakeholders de volgende fase vormgeven. Over de manier waarop we die betrokkenheid direct of indirect samen met u kunnen vormgeven, willen we u nog dit jaar een voorstel doen. We zullen dan ook onze reactie op de aanbevelingen geven. Als dit verslag al aanleiding geeft tot reactie over de inhoud of uw eigen bijdrage, dan verwelkomen wij dat zeer.

Ton IJlstra & Wim van Urk, *namens het programmateam*

1. Aanbevelingen van Den Helder

1.1 Het project Noordzee2030

Wat maken we

Noordzee2030 is een ontwikkelproces van overheden, Noordzeegebruikers, kennisinstituten en maatschappelijke partners. Samen werken we aan:

- Een Strategische Agenda Noordzee2030 met de beleidsdoelen en keuzes tot 2030 en (transitie-)paden daarnaartoe, met een (en mogelijk meerdere) ruimtekaart(en) waarin de keuzes zijn verbeeld;
- Een Uitvoeringsprogramma bestaande uit pilots, projecten, en een kennisagenda met financiële paragraaf ("projectenboek").

De ambitie is om deze producten in het najaar van 2018 naar de Tweede Kamer te sturen. De Strategische Agenda is de opmaat naar het nieuwe ruimtelijke beleid dat zal worden opgenomen in de Nationale Omgevingsvisie in 2019. Het Uitvoeringsprogramma wordt jaarlijks geactualiseerd op basis van de voortgang die we boeken en nieuwe ontwikkelingen die zich aandienen.

Waarom maken we het

De grote opgaven en snelle ontwikkelingen op de Noordzee maken het noodzakelijk om nu gezamenlijk een strategie op poten te zetten. Hierbij is het uitgangspunt het huidige beleid en internationale kaders voor een gezonde zee met een duurzaam gebruik. Wij richten ons kompas op de toekomstperspectieven uit de Noordzee Gebiedsagenda 2050. De Strategie voor de Noordzee tot 2030 moet antwoord geven op de vraag hoe de motoren van onze Blauwe Economie bijdragen aan de mondiale duurzame ontwikkeldoelen van de VN, met name doel 14 over Life below Water. De enorme opgave voor windenergie die voortvloeit uit het mondiale Klimaatakkoord is de grote aanjager die ons dwingt opnieuw naar de afweging tussen de ontwikkeling van alle gebruiksfuncties op de Noordzee te kijken. Deze opgave is niet los te zien van de eveneens grote opgave om de achteruitgang van de natuur om te buigen naar herstel, en de voedseltransitie die in al zijn facetten vorm krijgt. Het zijn vooral deze drie opgaven, energie, natuur en voedsel, die grootste veranderingen te weeg brengen in het komende decennium. Zij zijn alleen in samenhang met de ontwikkeling van de overige gebruiksfuncties en in interactie tussen land en zee tot een goed einde te brengen. Het gaat om het overwinnen van dilemma's, maar vooral ook om het benutten van kansen voor economie als ecologie in nieuwe combinaties en innovaties. Hiervoor zijn strategische keuzes nodig, onderbouwd door kennis en "leren door doen" in pilots.

We maken het samen

Het realiseren van de geschetste maatschappelijke opgaven vragen om langjarige investeringszekerheid en tijd voor natuurherstel. Een breed gevoeld eigenaarschap in de samenleving is daarvoor onontbeerlijk. Daarom is het van groot belang dat in de afgelopen jaren een publiek-private beweging is ontstaan die zich uit in samenwerkingsverbanden, initiatieven en pilots op de Noordzee en in de kustgebieden. De positieve wil tot samenwerken is een stimulans geweest voor het vergaren van kennis, het kennen en uitwisselen van elkaars situaties en belangen en het ontwikkelen van een gemeenschappelijke 'taal'. In Noordzee2030 wil het rijk hierop aansluitend door hieraan dienend te zijn: responsief en netwerkend waar het kan, en alleen kader stellend waar het moet. Maar altijd gericht op samenwerking met de Noordzeegebruikers, kennisinstituten, maatschappelijke partners en andere overheden in een transparant proces.

1.2 De Noordzeedagen 2017

Noordzee2030 is inhoud en stakeholder gedreven. Het is van groot belang om goede kennis in een goede verbinding met alle stakeholders te verzamelen, zodat een betekenisvolle dialoog over inhoud, richting en proces kan plaatsvinden tot 2030. Daartoe is een tweetal grote Noordzeedialogen georganiseerd (november 2016, mei 2017) en verdiept op het thema natuur en kaderstelling (KRM), in ateliers rondom multifunctioneel gebruik van windparken (MVI-lab) en is samengewerkt met de totstandkoming van de Vervolgroutekaart Wind op Zee 2023-2027. Het resultaat van deze dialogen, in de vorm van de strategische opgaven met daarbij behorende dilemma's, kansen, kennisvragen, oplossingsrichtingen en kaderstelling, kwam op tafel tijdens de Noordzeedagen van 2017. Een zeer groot aantal stakeholders kwam bijeen in Den Helder om in verschillende sessies met elkaar te verbinden en betekenisvolle inbreng te leveren voor Noordzee2030. Deze dagen zijn afgesloten met een aantal gedeelde "Aanbevelingen van Den Helder", gericht op de onderdelen Ruimte, Pilots en Kennis, gevoed vanuit de opgaven voor energie, natuur en voedsel in relatie tot elkaar en de andere gebruikers. De Aanbevelingen zijn in dit document bijeengebracht. Hiermee is fase 1 van Noordzee2030 afgesloten en fase 2 ingezet.

In fase 2 zullen wij samen met u de Strategische Agenda en Uitvoeringsprogramma gaan opzetten, op basis van de resultaten van fase 1 en de Aanbevelingen van Den Helder.

2. De Resultaten

2.1 Hoe houden we het Noordzee2030 proces levend, actueel en relevant?

Een breed geuite zorg in Den Helder was dat de “driehoek” (energie, natuur, voedsel) in NZ2030 niet evenwichtig is en dat het tempo van windenergie hoger ligt dan de andere twee trajecten. Het is belangrijk om bij de vervolgroutekaart en de Noordzeestrategie bij elkaar in de pas te lopen, hierbij is consistentie in de afwegingen van belang.

Een genoemde oplossing daarvoor kan zijn de opstelling van gedeelde uitgangspunten en spelregels voor de gehele driehoek waarmee we analoog werken aan de uitgangspunten die ontwikkeld zijn tijdens de eerste wind op zee workshop.

In het onderdeel kennis is aandacht besteed aan de vraag: Hoe voorkom je dat Noordzee2030 een ‘La-document’ wordt? Dat is een relevante vraag en de aanbevelingen die deze groep heeft gedaan zijn relevant voor het bredere proces. De groep constateert dat een flexibel beleidsproces nodig is en dat vereist dat je bereid bent doelen aan te passen op basis van onderzoeken en uitkomsten van pilots. Daar is dapperheid voor nodig. Het kennis- en beleidsproces moet worden ingepast in een proces vergelijkbaar met een topsector (Noordzee) met de daarbij behorende boegbeelden en een programma dat wordt geleid door een regisseur met mandaat en budget. De groep pleit er ook voor om de kennisagenda te koppelen aan pilot- en financieringsagenda.

Ten aanzien van de rol van de stakeholders is het advies om deze gedurende het hele proces te betrekken. De groep pleit ook voor het uitbreiden naar andere kennisdomeinen zoals het menselijk gedrag zoals dat bestudeerd wordt in de sociaal-geografie en de sociaal economische wetenschap. De kennis die in Noordzee2030 wordt opgedaan moet veel breder worden gecommuniceerd zodat mensen verder kunnen op basis van deze kennis. Daarbij hoort een actuele en concrete kennisagenda. Het is goed om deze aanbevelingen te concretiseren in het verdere Noordzee2030 proces. Hoewel deze aanbeveling in het bijzonder betrekking hebben op het kennisdomein kunnen zij ook breder worden getrokken naar het brede Noordzee2030 domein.

Tijdens de Noordzeedagen is aan verschillende tafels gewerkt om te komen tot aanbevelingen en conclusies. Deze zijn samengevat in verschillende hoofdstukken: De Ruimtetafel, de Pilottafel, de Kennistafel, de Economietafel en de Financieringstafel. De belangrijkste adviezen gegeven voor de Voedseltafel, Energietafel en Natuurtafel zijn terug te vinden in de bijlagen (I t/m III), samen met adviezen over het onderwerp Governance (bijlage IV).

3. De Ruimtetafel

De beschikbaarheid van voldoende ruimte op de Noordzee voor het nu bestaande gebruik wordt een aanzienlijk knelpunt in de toekomst. Met de ambitie die de Nederlandse en de buurlanden rond de Noordzee hebben op het gebied van de plaatsing van windturbineparken is het wel duidelijk dat het ruimtebeslag van deze functie groot zal zijn. Daarnaast is internationale afstemming van ruimtegebruik belangrijk. Acties voor natuurherstel worden anders bijvoorbeeld teniet gedaan door activiteiten op de Noordzee van buurlanden. Een van de producten van Noordzee2030 is een richtinggevende ruimtekaart van de Noordzee. Marine spatial planning en gebruik komen in deze kaart(en). Hiervoor kan ook gekeken worden naar betrokkenheid van het Planbureau voor de Leefomgeving en zijn werkprogramma voor de komende jaren. Onderdeel hiervan is onder andere de scenariostudie voor de Noordzee.

Functiecombinaties: Scheiden waar het kan, combineren waar het moet

Het ruimtebeslag van energie zorgt ervoor dat actief gekeken moet worden naar functiecombinaties tussen energie en natuur en energie en voedsel. Op korte termijn moet er gewerkt worden aan pilots (bijvoorbeeld het gebruik van windparken voor natuur, aquacultuur en visserij). Maak het concreet: sommige gebieden zijn meer geschikt voor natuur, andere meer voor voedsel of voor andere vormen van energieopwekking (golf, stroming). Vooral vanuit het natuurperspectief wordt benoemd dat niet overal waar functiecombinaties mogelijk zijn, deze moeten worden opgezocht. Een gebied dat wellicht geschikt is voor pilots is het gebied ten noorden van de Wadden, omdat daar minder tegenstrijdige belangen zouden zijn.

In dit verband is de discussie genoemd ten aanzien van de Bruine Bank en de overlap met zoekgebieden voor windenergie. Hier is vanuit de stakeholders aangegeven dat daar oplossingen kunnen worden gevonden die tegemoet kunnen komen aan alle belangen. Een ander element dat de combinatie natuur / windpark kan bevorderen is om te onderzoeken in welke mate tendercriteria of voorschriften bij de uitgifte van kavels kunnen helpen om de natuur te versterken. Het idee dat een partij iets ‘terugdoet’ voor de natuur is niet nieuw en zou – gezien het enorme ruimtebeslag van de windparken – in dit geval kunnen worden toegepast.

De doorvaarbaarheid van windparken kan een oplossing zijn om omvaren op zee te vermijden. De aanbeveling wordt onderzocht in de huidige discussie over dit onderwerp.

Indeling ruimtegebruik Noordzee

Voor langere termijn wordt de aanbeveling benoemd dat de Noordzee ingedeeld moet worden op basis van doelstellingen ten aanzien van natuur, energie en voedsel. De ruimtelijke toedeling aan functies in de Noordzee kan door middel van zoneringen, bijvoorbeeld door zones waar bepaald gebruik juist wel of niet mag vanwege de locatie en functie en zones waar meer flexibel met functies wordt omgegaan. Deze kunnen ook in de tijd variëren (adaptief/flexibel beheer). Doe dit samen met alle stakeholders en maak het concreet.

Een andere aanbeveling focust zich meer op de waarden die binnen een gebied gevonden worden zonder ze direct aan bestaande doelstellingen te koppelen. Voor natuur moet bijvoorbeeld inzichtelijk gemaakt worden wat de belangrijkste gebieden zijn. Daarbij moet breder worden gekeken dan alleen KRM/N2000 en dus ook naar de kwaliteit van meer soorten om die te beschermen. Grote gebieden moeten worden aangewezen voor natuur, zodat er minder versnippering plaatsvindt.

Ruimte voor nieuwe ontwikkelingen

Voorgesteld wordt om initiatieven van ngo's en particulieren om herstel van de natuur te bevorderen actief te steunen (bijvoorbeeld d.m.v. financiering).

Bij het toelaten en uitvoeren van nieuwe activiteiten moet gekeken worden naar het toekomstperspectief. Er moet een lange termijn visie achter activiteiten zitten. En niet alles hoeft volgebouwd te worden en in vakjes ingedeeld te worden. Er moeten ook stukken van de zee worden 'vrijgelaten', onder andere om nieuwe ontwikkelingen die we nu nog niet voorzien een kans te kunnen geven. Dit geldt ook voor de kustzone.

Internationale afstemming

Benoemd wordt dat deze doelstellingen voor de Noordzee internationaal afgestemd moeten worden. Doelstellingen kunnen ook over de grens heen schuiven en uitgeruild worden, mede afhankelijk van de beste kansen voor bepaalde functies in bepaalde gebieden. Het beleid en de uitvoering zijn vervolgens nationaal. Hoewel het internationale aspect tamelijk taai is, omdat we tussen landen elkaars taal nog onvoldoende spreken, is het onvermijdelijk om elkaar te vinden op punten als governance, data en monitoring.

Indeling en waarde kustzone

Herken de recreatieve waarde en landschappelijk beleving van de kuststrook. Ga bij de afweging van plannen voor deze land/zee overgang vooral uit van landschappelijk beleving, kustverdediging, natuurwaarden en culturele waarden (bijvoorbeeld kleinschalige visserij dicht bij de kust ten behoeve van goede bereikbaarheid van havens voor vissers). Daarbij is het combineren van functies in de kustzone (zogenoemde hub's) aan te bevelen, omdat het nu al gebied is waar veel activiteiten plaatsvinden. Voorbeelden van functiecombinaties zijn mosselkweek langs de kust met daarboven drijvende zonnepanelen.

Ook wordt benoemd dat ten behoeve van de veiligheid er een tweede kustlijn geplaatst kan worden. Een dergelijke optie zou goed passen in een vorm van dynamisch kustbeheer.

Bij het op land opslaan van op zee opgewekte energie moet er gekeken worden op welke manier dit kan gebeuren zonder dat natuur beschadigd wordt.

Energieopwekking

Bij de ontwikkeling van windenergie op zee moet innovatie worden meegenomen, zo mogelijk in de tenders. Uitgifte van kavels voor windparken moet innovatie worden meegenomen als beoordelingspunt. Daarbij moet niet 'blindgestaard' worden op windenergie, maar ook gekeken worden naar andere vormen van energieopwekking die mogelijk zijn op zee. Ook moet daarbij worden bekeken in welke mate innovatie ingezet wordt voor doelen van voedsel, natuurherstel of ruimtegebruik.

4. De Pilottafel

Het project Noordzee2030 wil het gebruik van pilots voor de beleidsontwikkeling én voor de operationele projectontwikkeling stimuleren. Pilots zijn een goede manier om te leren door doen. Leren door te doen is een goede manier om oplossingen voor de beleidsvraagstukken te vinden, en zo het beleid gericht aan te kunnen passen. De wens om het beleid wendbaarder en dus adaptiever te maken past dus goed bij het stimuleren van pilots, zodat op deze manier snelle terugkoppeling uit het systeem kan worden georganiseerd. Daarom moet meer beleidsruimte open worden gelaten.

Deze paragraaf heeft betrekking op twee werkkerreinen:

1. Hoe kan de overheid ervoor zorgen dat ze niet in de weg zit bij interessante pilots, door bijvoorbeeld rigide regelgeving of beleid dat experimenten hindert: wat zijn de belemmeringen bij pilots en hoe nemen we die weg?
2. Welke concrete pilots kunnen worden uitgevoerd en hoe regelen we de taakverdeling tussen overheid en initiatiefnemer;

Er zijn nog tal van andere vragen, deze komen aan de orde in de aanbevelingen die hieronder worden genoemd. Zo is de relatie tussen pilotontwikkeling en de daarvoor benodigde kennis een cruciale. Op verschillende plekken is de wens naar voren gekomen om kennisagenda, pilots en financiering met elkaar te verbinden.

De vraag is verschillende malen opgeworpen of de overheid de regie moet nemen bij pilots. Dit moet van geval tot geval bekeken worden, maar voor pilots die door private partijen worden gestart lijkt het toch beter dat die partijen zelf regievoeren en duidelijk maken aan de overheid wat diens gewenste rol is.

De vraag is of het zinvol zou zijn om een Code of Conduct voor pilots te ontwikkelen waaraan overheden en private partijen zich kunnen spiegelen.

Belemmeringen

De samenwerking tussen overheid en private partijen vraagt soms om een snelle schakeling ten aanzien van besluitvorming in een pilot. Uit de stakeholdersinbreng blijkt dat de taakverdeling tussen overheden en tussen overheden en private partijen niet altijd duidelijk is en dat er behoefte is aan duidelijkheid hierover. Soms kan de overheid niet snel genoeg schakelen omdat het mandaat van de overheidsvertegenwoordiger niet voldoende ruimte laat voor snelle besluiten (denk hierbij aan de interne besluitenketens).

Voor veel pilots is een vergunning nodig onder bijvoorbeeld de Waterwet of de Wet Natuurbescherming. Het bijzondere karakter van een pilot brengt soms met zich mee dat een aanvraag voor een vergunning niet altijd past binnen de bestaande kaders. Een tijdig contact tussen aanvrager en vergunningverlener is daarom belangrijk. Vergunningverleners moeten hiervoor open staan.

De ontwikkeling van een toetsingskader voor pilots past hierin. Als het kader eenmaal is ontwikkeld kunnen vergunningverleners dit gebruiken. Een dergelijk kader zou uitdrukkelijk bedoeld zijn om ruimte te bieden aan pilots, meer dan deze te beperken.

Hiermee verbonden is dat in bepaalde situaties wet- en regelgeving de uitvoering van pilots niet toestaan. Om dit te voorkomen moet er veel meer experimenteerruimte worden ingebouwd. Daar hoort bij de overheden soms ook risico's moeten nemen bij vergunningverlening of het toestaan van experimenteerruimte. Dit moet uitdrukkelijk worden benoemd bij innovatietrajecten. Binnen vergunningen teams moet iemand zijn die gevoel heeft voor deze trajecten en die een spil kan vormen tussen aanvrager, beleidsmensen en vergunningverleners. Vaak genoemd: één loket waar de benodigde kennis bijeen zit, of dat snel toegang heeft tot die kennis, bijvoorbeeld het Informatiehuis Marien of het Noordzee-loket.

Overheid

De overheid zou een veel nadrukkelijker rol kunnen spelen bij het initiëren van pilots. Hier wordt de instelling van een regiegroep genoemd die de pilot-agenda bewaakt en die weet wat er op de Noordzee gebeurt. In de tekst van de pilottafel wordt uitgebreid en gedetailleerd ingegaan op dit idee. Daarnaar wordt hier verwezen.

Ook het instellen van experimenteerzones zou gelegenheid bieden voor pilots om in een relatief regelluwe situatie experimenten te ondernemen (innovatiekavels). Hierover meer bij de Ruimtetafel. De overheid zou ook partijen kunnen verbinden en zo een faciliterende rol vervullen, zoals bij DuurzaamDoor.

Private partijen

Waar dienen private partijen rekening mee te houden bij het opzetten van pilots?

Integreer niet alleen technische kennis in je project maar ook kennis van de mariene natuur. Bedenk ook bij projecten waarvoor bijvoorbeeld vergunningen zijn vereist dat het van groot belang is om tijdig de omgeving mee te nemen bij de pilot opzet om te voorkomen dat later bijvoorbeeld onrust bij partijen ontstaat of dat deze bijvoorbeeld naar de rechter lopen. Hier moet een evenwicht worden gevonden tussen 'alle' partijen en de meest 'relevante' partijen.

Wetenschappelijke partners

Vooral bij wetenschappelijke initiatiefnemers dient te worden bedacht dat potentiële klanten vaak ondernemers zijn, daarom dient er tijdig voldoende ondernemersbloed te worden gebracht in dit type experimenten. Op deze manier kan tijdig worden geschat of hier sprake is van een economisch voldoende kansrijk experiment.

Geef bij de aanvang van het experiment voldoende duidelijk aan wat de voorwaarden zijn voor een go/no go besluit tijdens de looptijd van het project.

Green Deal

De ontwikkeling van een Green Deal voor de Noordzee die ook experimenten mogelijk maakt kan een bron van financiering zijn en ook een magneet die pilots aantrekt.

Overige kwesties en tips

Hoewel financiering in de eerste plaats de aangelegenheid is van de initiatiefnemer zou ook bij de overheden middelen beschikbaar moeten worden gemaakt voor dit type experimenten. Dit zou kunnen komen uit fondsen die voor innovatie zijn ingesteld. Een andere bron van financiering zou kunnen zijn dat uit grote commerciële projecten (bouw van infrastructuur op zee, zandwinning etc.) een vast percentage in een fonds wordt gestopt.

Internationaal

Daar veel landen en partijen vergelijkbare uitdagingen kennen zou het goed zijn uitdrukkelijk aandacht te besteden aan het opzetten van internationale pilots, bijvoorbeeld op de Doggersbank. Op deze wijze kan ook internationale kennis worden gemobiliseerd.

Daarnaast is het essentieel om een uitgiftebeleid voor vergunningen voor multifunctioneel gebruik van de Noordzee te ontwikkelen. Dit geldt voor de pilots die al veel ruimte vereisen en/of een lange looptijd hebben. Een aantal pilots zullen echter kleinschalig zijn of een relatief korte looptijd hebben. Maar wanneer technologie rijp is voor uitrol moet er een kader zijn waarmee de ruimte op de Noordzee wordt verdeeld.

Pilots

Lijst van concrete en voorgestelde pilots:

- Een zeer grote natuurlandpilot (veel hectare) die langdurig loopt (bv 20 jaar) in een gebied waar je niets aan menselijke activiteit toelaat. Wat is de herstelkracht van de Noordzee natuur wordt in deze pilot onderzocht. Er mogen wel menselijke activiteiten geweest zijn;
- Economie pilot: nieuwe verdienmodellen met natuur voor visserij;
- Effectstudies van ingrepen;
- Pilots voor mosselweek op de Noordzee.

5. De Kennistafel

Een van de producten van Noordzee2030 is een mariene kennisagenda die flexibel en up to date is en die voldoende inzicht biedt voor alle betrokkenen. Tijdens de Noordzeedagen is er verschillende malen op gewezen dat er een evident verband is met de Nationale Wetenschapsagenda en met name het onderdeel de Blauwe route. Dat verband moet nog worden uitgewerkt. Dit geldt ook voor andere kennisagenda's die geheel of gedeeltelijk op het terrein liggen van het mariene onderzoek. We willen dubbel werk vermijden en we willen vooral een impuls geven aan nieuwe ontwikkelingen die nog onvoldoende in de huidige programmering zit.

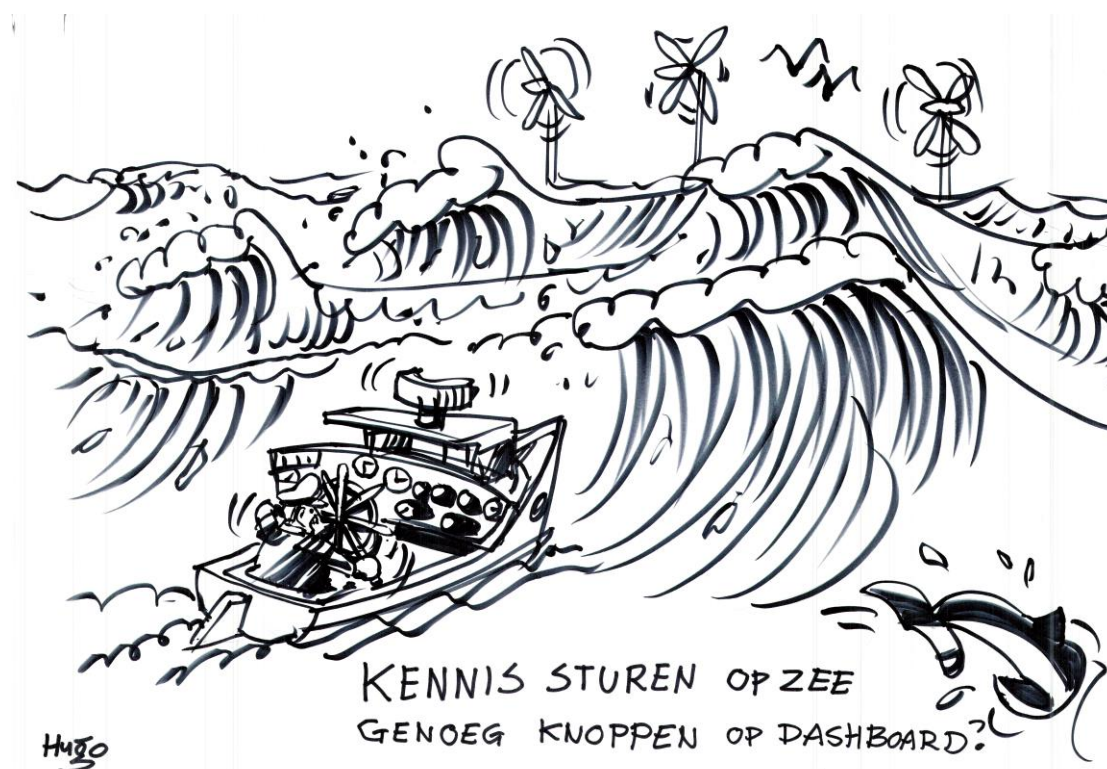
In dat verband is ook aandacht gevraagd voor de vraag hoe we ervoor gaan zorgen dat de resultaten van het onderzoek aansluiten op de beleidsopgave van Noordzee2030, of zoals het in een van de aanbevelingen wordt gesteld: hoe zorgen we ervoor dat beleid kan aansluiten op onderzoeksresultaten.

Hieronder worden de resultaten weergegeven van het onderdeel kennis tijdens de Noordzeedagen.

Governance

Er zijn verschillende aanbevelingen die betrekking hebben op de organisatie en het bestuur (hier samengenomen onder de noemer 'governance') van de kennisontwikkeling voor de Noordzee. Zo is het voorstel gedaan om de bestaande en de nieuwe kennis en informatie veel nadrukkelijker te delen. Daarvoor zou een kennisplatform moeten worden opgezet. Zo'n kennisplatform kan ook een rol spelen bij de kwaliteitsborging.

Bij governance hoort ook het uitgangspunt dat geen dubbel werk wordt verricht. Vandaar dat aandacht wordt gevraagd voor het belang van de koppeling onderzoek Noordzee2030 met al bestaand/lopend onderzoek. Wellicht dat een syntheseslag kan plaatsvinden zodat bestaand onderzoek en nieuwe voorstellen samen kunnen komen in één kader. Vanuit de wetenschappelijke wereld hecht men aan het publiceren van onderzoeksresultaten als onderdeel van de kwaliteitsborging.

Verschillende malen is aandacht gevraagd voor de rol van de gouden vierhoek in het kennisdomein. Stakeholders en bedrijfsleven zouden een grotere rol moeten krijgen bij vraagarticulatie en kwaliteitsborging. WKN (Werkgroep Kennis van het IDON) is nu het orgaan waarin wetenschap en overheid elkaar ontmoeten. Dit orgaan zou met stakeholders (incl. bedrijfsleven) kunnen worden uitgebreid zodat deze kan doorgroeien naar een kennisplatform. Wat in elk geval ook moet gebeuren is bezien hoe de relaties met de topsectoren Water, Energie en Agro & Food versterkt kunnen worden. Die bieden immers al een structuur met vertegenwoordiging vanuit het bedrijfsleven.

Vergelijkbaar hiermee is de genoemde regiegroep die als spin in het web zit en die de kennisvragen vertaalt en verdeelt en ze concretiseert. Een dergelijke samenwerking zou ook voor start ups relevant zijn omdat het netwerk nu te klein is. Een dergelijke nieuwe structuur kan zich dan ook bezighouden met de selectie van partijen die voor bepaalde onderwerpen aan tafel moeten verschijnen, de verspreiding van kennis door anderen dan de overheid en het zoeken naar kenniscoalities die gedeelde belangen hebben bij de ontwikkeling van kennisvragen.

Daarnaast zou, zoals hierboven al gemeld, de relatie met andere kennisagenda's nadrukkelijk en zichtbaar moeten worden gelegd. In dat verband is het van groot belang voeling te houden met de ontwikkeling van de Blauwe Route van de Nationale Wetenschapsagenda¹. Deze Blauwe route heeft naast andere belangrijke invalshoeken onder andere als doelstelling om te onderzoeken: *“Welke mogelijkheden ... drijvend wonen, werken, voedselkweken, en energie opwekken (bieden) in een tijd van zeespiegelstijging, klimaatverandering en ruimtegebrek?”*. De relatie met deze nationale wetenschapsagenda zal nader worden uitgediept.

Kenniscommunicatie

Ook over de communicatie van kennis zijn belangrijke aanbevelingen gedaan. Zo is het voorstel gelanceerd om een interactieve GIS-tool te maken waarin de natuurwaarden en wettelijke kaders van de Noordzee zijn opgenomen. Denk ook aan 3D oplossingen om dit zichtbaar te maken. Een dergelijke tool zou van belang kunnen zijn voor wendbaarder beleid dat adaptief wil zijn.

Ook is er gewezen op het bestaan van een gat tussen wetenschap en beleid. Dit gat zou kunnen worden opgeheven of worden verkleind door het breder en beter communiceren van bestaande kennis en onderzoeken (van onder andere overheden en instituten). We verwijzen hier ook naar de vorige paragraaf, governance, waarin ook voorstellen worden gedaan om wetenschap en andere partijen dichter bij elkaar te brengen. Hierbij moet niet worden vergeten dat ook het onderwijs meer moet doen voor een bredere kennisontwikkeling en meer multidisciplinariteit binnen opleidingen

Ook de enorme datastromen zijn aan de orde geweest. Hier ligt de uitdaging in het bij elkaar brengen van onderzoeken en datastromen. Vooral voor het aanbevolen klimaatonderzoek (gevolgen van klimaatverandering voor het mariene systeem) liggen hier goede kansen als het in relatie kan worden gebracht met de Blauwe Route van de nationale wetenschapsagenda.

Het is goed om aan te geven dat het budget voor het laten doen van onderzoek niet onbeperkt is.

¹ <https://wetenschapsagenda.nl/route/blauwe-route-water-als-weg-naar-innovatieve-en-duurzame-groei/>

Kennisverkrijging

Er zijn veel onderwerpen genoemd waarvan het noodzakelijk is om meer kennis te verkrijgen. Hier volgt daarvan de weergave:

- Multifunctioneel gebruik van windparken:

Voor de relatie windparken en voedselproductie trekt de aandacht bij multifunctioneel gebruik van windparken. Er wordt gepleit voor de ontwikkeling van businesscases waarbij in windparken actief aan commerciële voedselproductie wordt gedaan. Ook wordt gevraagd om mogelijkheden te onderzoeken om staand want of andere passieve vistuigen te combineren met windparken evenals mosselkweek mogelijk in combinatie met windparken. Ook wordt de suggestie gedaan om windparken in de scholbox te plaatsen en dit te combineren met garnalenvisserij.

- Ecologisch georiënteerd onderzoek:

Belangstelling is er voor vraagstellingen die gerelateerd zijn aan de zgn. shifting baselines mede in relatie met natuurlijke verspreiding van soorten (schelpdierbanken). Ook hier wordt aandacht gevraagd voor de gevolgen van klimaatverandering voor het mariene ecosysteem (denk hierbij ook aan de relatie met de nationale wetenschapsagenda). Een vraagstelling die nader uitgewerkt moet worden is die naar de relatie tussen economische activiteiten en de natuurlijke verspreiding van soorten.

- Windparken:

Er is behoefte aan kennis over de effecten van windparken. De aanbeveling is om de kennis van de effecten van windmolenparken op het ecosysteem in kaart te brengen: sterfte vogels, vleermuizen, effecten elektromagnetische velden (EMR) op tong, haaien en roggen, bruinvissen etc., voor zover dit niet al gebeurt in het verband van het Kader Ecologie en Cumulatie (KEC) en in het Wind op Zee Ecologisch Programma (WOZEP). Daarbij moet ook worden betrokken onderzoek naar migratiepatronen en verspreidingspatronen in relatie tot de plaatsing van windmolenparken. Er is gewezen op het belang van een beter begrip van de vogelmigratie om de gevolgen van wind op zee beter te begrijpen. Hebben windparken een kraamkamerfunctie voor bruinvissen? Tenslotte is ook de suggestie gedaan om een kanskaart voor wind en natuur te maken: plekken waar windparken en natuurontwikkeling en –herstel kunnen samengaan. Het idee van samengaan wind en natuur is ook genoemd onder de ruimtetafel.

- *Monitoring:*

MWTL (het natte monitoringprogramma van Rijkswaterstaat) moet meer aandacht geven aan soorten van hard substraat en rifbouwende soorten.

- *Beschermde gebieden:*

Er is grote behoefte aan een inventarisatie van waar de hoogste natuurwaardes zitten en waar de (potentieel) robuuste gebieden. Zijn er specifieke randvoorwaarden te stellen in netwerken van beschermde gebieden en soorten aan het gebruik van de Noordzee? En als je natuurherstel wilt bevorderen, waar kun je dat dan het beste doen?

Breng in beeld wat de effecten zijn van de sluiting van gebieden voor de visserijsector en bestanden. Kijk hier in het bijzonder naar displacement en alternatieve vislocaties. Verken de mogelijkheden van het uitkopen van de vissersbedrijven die onvoldoende ruimte hebben om te kunnen vissen.

- *Ecosysteemdiensten:*

Onder dit onderwerp moet de relatie met biogene riffen, functies en verdienmodellen worden onderzocht.

- *Cultuurhistorie:*

Wat is de ecologische en cultuurhistorische waarde van wrakken? Het verdient aanbeveling om kennis over wrakken en cultuurhistorie op windkavels te ontsluiten voordat er gebouwd gaat worden. Deze kennis wordt grotendeels opgedaan in de archeologische desk study en het archeologisch veldonderzoek die deel uitmaken van de milieueffectrapportage.

- *Ruimte:*

Voorgesteld wordt om een milieueffectenstudie uit te voeren voor de vier scenario's gebruikt in de PBL-studie. Maak in dit verband ook een kentallen MKBA voor economisch gebruik van de Noordzee ter onderbouwing van (o.a. ruimtelijke) beleidskeuzes. Dit is informatie die naadloos kan aansluiten bij het voorstel om een GIS tool te ontwikkelen. Zie hiervoor de voorgaande paragraaf.

- *Aquacultuur:*

Visserij: Onderzoek de businessmodellen waarbij vissers als zeevaartondernemers ingeschakeld kunnen worden voor beheer, onderhoud van windmolenparken, (onderhoud van constructies voor) aquacultuur, en als 'boswachters' bij monitoring en handhaving van beschermde gebieden. Kan mosselkweek plaatsvinden in windparken? Wat zijn de effecten en welke operationele obstakels dienen te worden overwonnen.

- *Zandwinning:*

Zandwinning op de Noordzee vindt plaats voor verschillende doelen. De aanbeveling is om de ecologische effecten van zandwinning nader te onderzoeken. Ook wordt aanbevolen om onderzoek te doen naar de ecologische effecten zandwinning als gevolg van grote projecten als Maasvlakte 2 en de zandmotor. In het kader van de kustverdediging is het plan gelanceerd om eilandjes voor de Hollandse kust op te spuiten om daarmee de kust te beschermen. In het geval dit zou plaatsvinden zouden hiervoor grote hoeveelheden zand nodig zijn. Belangrijk is het om de ecologische effecten hiervan goed te kennen. Dit geldt overigens ook voor de effecten van windparken op de kust (zandbewegingen, golfslag, vertroebeling van het zeewater e.d.).

Voorts is tijdens de Noordzeedagen uitgebreid aandacht besteed aan de kennis en de vaardigheden die mensen in dit werkveld nodig hebben.

De kennisagenda

Het is duidelijk dat er nog vele vragen leven ten aanzien van concrete onderwerpen voor nader onderzoek. Deze vragen dienen samen te komen in een kennisagenda. Deze kennisagenda dient bestaande kennisagenda's mee te nemen. Een andere kans wordt geboden door de nationale wetenschapsagenda. Er zijn wellicht nog andere belangrijke programma's waarmee de toekomstige mariene kennisagenda dient te worden verbonden. Denk aan de Europese onderzoeksprogramma's, maar ook aan de kennisagenda's van het bedrijfsleven. Dit is een grote opgave, maar er is een groot gebrek aan kennis van mariene ecosystemen dus is het zaak om de kennisagenda nu snel in de steigers te zetten.

Tenslotte nog een aantal relevante opmerkingen die hier relevant kunnen zijn:

- Het budget van onderzoek is beperkt;
- Bij versterking van een dialoog tussen beleid en onderzoek: maak gebruik van de ervaringen van de WKN (Werkgroep Kennis Noordzee van het IDON);
- Focus snel op concrete onderzoeksprojecten;
- Neem ook onderzoek vanuit universiteiten mee;
- Maak gebruik van bekende bronnen voor opstellen kennisagenda:
 - Cumulatiestudie WMR/Deltares;
 - WKN top tien;
 - NZD onderwerpen;
 - WOZEP, PBL, kennisvragen;
 - Kijk ook naar EU H2020 onderzoek waar kennisinstellingen bij betrokken zijn;
 - Kijk ook wat in buitenland al is/wordt onderzocht.

6. De Economietafel

Tijdens de Noordzeedagen heeft niet een aparte economietafel plaatsgevonden. Desalniettemin is het erg belangrijk dat we aansluiten bij het Europese gedachtegoed op het gebied van Blue Economy e.d.. In het vervolg van het project zal hier op korte termijn uitdrukkelijk aandacht aan worden besteed. Daarbij zal de kennis van PBL op dit terrein worden benut.

7. De Financiëntafel

Tijdens de Noordzeedagen heeft niet een aparte financiëntafel plaatsgevonden. Desalniettemin is het erg belangrijk dat voor de genoemde initiatieven in dit document er voldoende middelen beschikbaar zijn om deze uit te voeren. In het vervolg van het project zal hier op korte termijn uitdrukkelijk aandacht aan worden besteed.

Onderstaande punt is uit de Noordzeedagen naar voren gekomen:

Transitiefonds

Het idee van een transitiefonds is verschillende malen genoemd, met name door de Stichting de Noordzee. Het nut van het opzetten van een fonds wordt in elk geval door de NGO's onderschreven. Het is denkbaar dat we de optie onderzoeken om tot zo'n fonds te komen. Het fonds zou dan gevuld kunnen worden door investerende partijen in Wind op Zee en andere belanghebbenden.

Bijlage I – Voedseltafel

Tijdens de workshops van de voedseltafel werd een aantal kansen gezien binnen de combinatie windparken en voedselproductie op zee:

- Het opzetten van initiatieven in aquacultuur en vissen met vaste vistuigen zal leiden tot meer duurzaam en gezond voedsel. Ook worden er mogelijkheden gezien voor het creëren van een balans tussen oogst en aanwas.
- Het opzetten van nieuwe voedselprojecten binnen aquacultuur zal zorgen voor nieuwe werkgelegenheid.
- Mensen worden geschoold in deze sector en krijgen ervaring in het toepassen van de opgedane kennis.
- Kans: experimenteren op innovaties (teelt - materiaal) is iets specifieker dan initiatieven.
- Apart item: duurzame voedselvoorziening (waarom anders dan een voedseltafel?)
- Combinaties van teelten mosselen, zeewier, oesters, kreeften! Opzetten initiatieven is te algemeen.
- Momenteel loopt een 4-jarig onderzoeksprogramma 'Seaweed for Food & Feed' (PPS). → integreren bestaande initiatieven/onderzoeken.
- Nodig: toelichting. Wat is/verstaan we onder aquacultuur?

Er is echter ook een aantal dilemma's:

- Hoe verdeel je de beschikbare ruimte, binnen én buiten de windmolenparken?
- De snelle uitbreiding van windparken op zee heeft invloed op de overige gebruikers op zee. Voor vissers is er steeds minder ruimte op zee en leeft het gevoel dat onvoldoende rekening is gehouden met hun belangen bij besluitvorming over plaatsing en omvang van windparken. De afweging lijkt vooral gebaseerd te zijn op financiële aspecten terwijl er ook andere zaken kunnen meespelen (socio-economische effecten, natuuraspecten). Er zijn zorgen dat er onomkeerbare verliezen zullen zijn voor de vissers op het gebied van kennis, ervaring, cultuur en financiën.

- De keten voor zeewier- infrastructuur en logistiek is momenteel nog onvolledig ontwikkeld. Hoe kun je dit het beste stimuleren?
- Wie neemt het initiatief in de organisatie van projecten.
- De regelgeving loopt achter op ontwikkelingen en zit de initiatieven soms in de weg.
- Hoe kun je het beste omgaan met invasieve exoten?
- EfS voor vissers en andere aanvragers? Zware regelgeving en financiële risico's zijn nog onhelder.

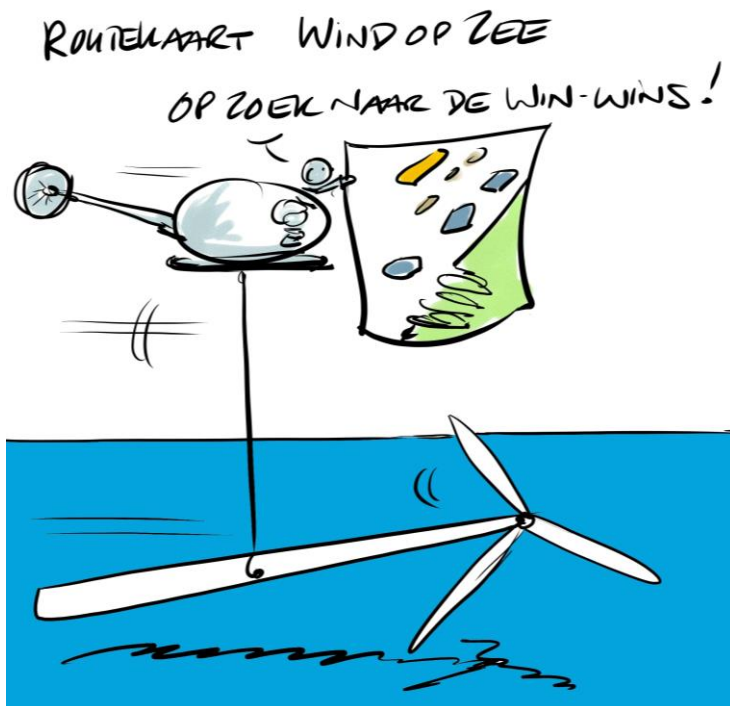
Vanuit de workshops kwamen de volgende adviezen:

- Er moet worden samengewerkt aan het creëren van een visie op een voedseltransitie op zee en de randvoorwaarden hiervoor. Er moet hierin ook een duidelijk beeld zijn over het aandeel en belang van visserij in voedselzekerheidsopgave. Aspecten als natuurversterking, maatschappelijk verantwoording en economisch aantrekkelijkheid zijn de basis hierin.
- Er moet ruimte zijn voor discussie over ruimtegebruik op zee, over de rollen van verschillende gebruikers en over de effecten op onder andere de visserij.
- Binnen de organisatie moeten de verantwoordelijkheden worden verdeeld, de organisatie van de Waterschappen wordt genoemd als voorbeeld.
- Het creëren van een fonds, dat meerdere partijen in consortia bijeenbrengt. Dit fonds zou ook beschikbaar moeten zijn voor experimenten die langer duren. Subsidies blijven noodzakelijk als aanjager van samenwerking en innovatieve ontwikkelingen.
- Behoefte aan tenders voor het opschalen van projecten.
- In de tijdslijn moet rekening worden gehouden met kansen voor korte en lange termijn ontwikkeling.
- Belemmerende regelgeving moet herzien worden.
- Voor nieuw te ontwikkelen windmolenparken moet medegebruik worden meegenomen in het pakket van eisen, waarbij natuurversterking, maatschappelijk verantwoordelijkheid en economische efficiëntie onderdeel zijn van de voorwaarden.

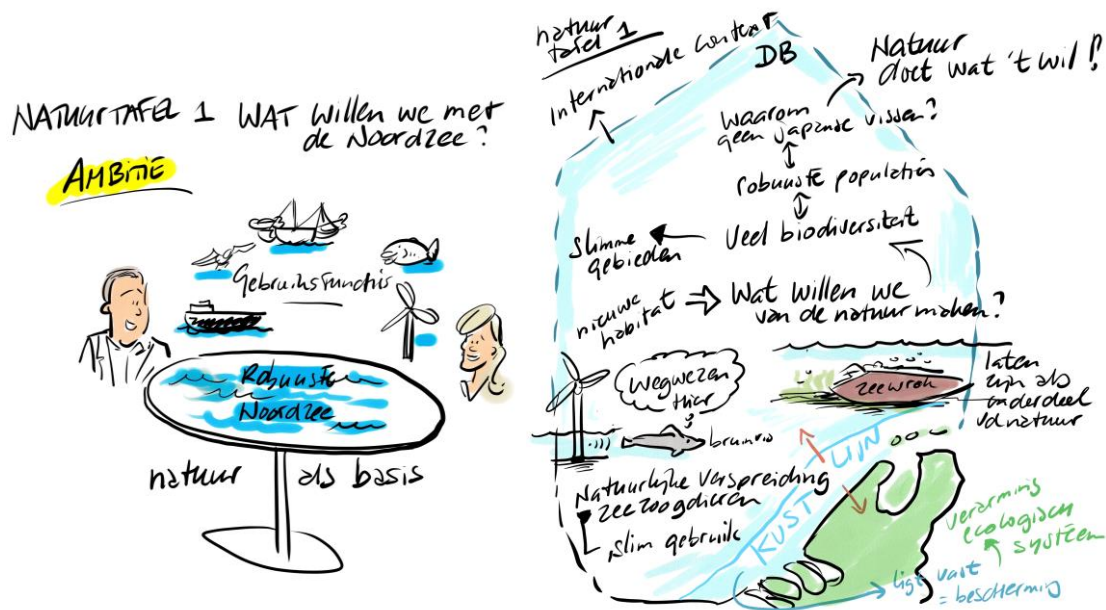
Bijlage II - Energietafel

Aanbevelingen energie Noordzeedagen

1. Het is belangrijk om de vervolgroutekaart en de Noordzeestrategie met elkaar in de pas te laten lopen, hierbij is consistentie in de afwegingen van belang. Een zorg is dat de driehoek in NZ2030 niet evenwichtig is en dat het tempo van windenergie hoger ligt dan de andere twee trajecten.
2. De visserijsector geeft aan dat vissen in de windparken geen optie is, i.v.m. aansprakelijkheid bij ongelukken en onvoldoende ruimte indien ook stroming en windeffecten worden meegenomen. Zorg is dat bij de belangenafweging voor de plaats en de ruimte voor windparken onvoldoende rekening is gehouden met de overige belangen.
3. Een (onderzoeks)vraag is of de energiesector efficiëntere turbines neer zou kunnen zetten, om zo kleinere windparken te kunnen realiseren, waarbij naar optimalisatie van de energieopbrengst wordt gestreefd.
4. In de NOVI dient een afweging tussen energie op land en energie op zee worden gemaakt.
5. Vanuit natuurspectief zou het bevorderlijk zijn een groot deel van de windparken te sluiten voor visserij, om zo een refugium voor natuur te creëren.
6. Voor de driehoek visserij, natuur en wind op zee is het van belang om met een structurele oplossing te komen. De wil werd uitgesproken om dat gezamenlijk vorm te geven, een eerste idee is een transitiefonds voor visserij naar duurzame vismethoden en natuurbeheer en windparkbeheerstaken voor voormalige vissers.
7. Om het aantal aanvaringsslachtoffers onder vogels te beperken zijn grote turbines met grotere tussenruimte nodig. Ook zou het goed zijn de minimale hoogte van de rotor van de turbines te verhogen.

Bijlage III – Natuurtafel

Wat willen we met de Noordzee (NCP, EEZ)?

- De noodzaak van robuuste natuur staat niet ter discussie. Hoe kan deze robuuste natuur ruimte bieden voor activiteiten op zee?
- Natuur als basis/fundament voor andere activiteiten en is niet ondergeschikt. Nu vinder er verschillende gebruiksfuncties plaats in een systeem dat niet robuust is.
- Robuust is een systeem met daarin de 5 trofische niveaus bereikt met daarin een goede samenstelling. Het bereiken van de Goede Milieutoestand draagt hieraan bij.
- Robuust is veel biodiversiteit. Maar definieer biodiversiteit goed (in Artis is ook veel biodiversiteit).
- Niet bij voorbaat al negatief over exoten. Zij kunnen ook biodiversiteit brengen.
- De Noordzee als meest slim gebruikte zee van de wereld met behoud en duurzaam gebruik van de natuur. Slim hangt wel af van perspectief, maar slimheid niet in de weg zitten.
- Een zee met natuurlijke verspreiding van soorten, waar ze thuis horen; rijk ecosysteem waarvan het voedselweb intact is, dan komen economische baten vanzelf. Bijvoorbeeld vanuit de filosofie van Naar een Rijke Waddenzee.
- Kijk naar de historische baseline, de ongestoorde situatie.
- Hoe bepaal je de baseline. Kennis ontbreekt, kan ook niet gevonden worden, kennen milieu van 1100 niet. Hoe ver moet je terug?
- We moeten werken naar een systeem met werkende, flexibele, adaptieve doelen i.p.v. historische referenties.
- Let op internationale verhoudingen, niet iedereen naar alleen maar naar zijn eigen CP kijken;
- Kijk naar combinaties natuur en energie. Maar is het harde substraat van windparken wel iets wat thuishoort in het ecosysteem van de Noordzee?
- Harde substraat rondom windturbines biedt wel kansen voor oester- en schelpdierbanken.
- Schelpdierbanken kunnen een plek aantrekkelijker maken voor foeragerende vogels die dan meer gevaar lopen. Hier moet rekening mee worden gehouden.
- Er moet niet allemaal, overal maar gebruik zijn. Er moeten plekken zijn die helemaal met rust gelaten worden.
- Er moeten keuzes gemaakt worden tussen economie en ecologie: waar wil je natuur

met de hoofdkracht (wind/energie)?

- Er moet gekeken worden op welke manier meer dynamiek in (/voor de natuur langs) de kustlijn gebracht kan worden. Bijvoorbeeld door middel van een tweede kustlijn.
- Productiviteit/Biomassa kan een interessante variabele zijn in de discussie over het herstel van het natuurlijke systeem. Bijv. primaire productie blijft constant, daaruit volgt hogere productiviteit.
- Niet alleen oogsten, maar ook teruggeven.
- Let ook op maatschappelijke kosten. Hoe ga je hiermee om?
- Binnen NZ2030 ligt de nadruk op energie, de verhoudingen van de driehoek kloppen niet, omdat energie verder is en structuur van discussies aangeeft. Indeling van onderwerpen zou moeten gaan op basis van thema's vanuit natuur en niet vanuit wind. Kijk breder dan alleen thema's vanuit KRM en verder dan alleen natuur in relatie tot windenergie.
- Beleid vormgeven door gewenste ontwikkeling te stimuleren en duidelijke doelstellingen met deadlines op te leggen (denk: mosselzaad transitie).

Kennis

- Er is serieus geld voor kennisleemten nodig.
- Zeezoogdieren: Wat zijn positieve effecten van WoZ op zeezoogdieren (bv. Zeehonden)? En wat zijn effecten van draden op de bodem van de Noordzee op zeezoogdieren?
- Vogels: vindt er verstoring in trekroutes van vogels plaats door WoZ?
- Vogels: voor welke soorten is het goed/slecht dat de wieken van turbines en de turbines groter worden?
- Vogels: wat is het effect van grotere turbines en wieken met tussen de turbines meer ruimte op vogels?
- Wat is de mortaliteit onder vogels die wordt veroorzaakt door Wind op Zee? Habitatverlies door vermijden gebieden, windparken in foerageergebieden, slachtoffers door wieken. Kijk ook naar rapport KEC en naar ander onderzoek dat hier al over ligt!
- Int. wetgeving: Waar is wet en regelgeving op internationaal niveau conflicterend?
- Zandwinning: een grote put of meer kleinere? Rekening mee houden voor ecologie.
- Beschermde gebieden: een aantal gebieden volledig sluiten om te onderzoeken wat daar gebeurt.
- Te weten komen of langdurige bescherming van natuur robuuste ecosysteemdiensten bevordert.
- De nutriëntencyclus moet bestudeert worden.
- LifelIP kennis ontwikkeling ecologisch coherent netwerk en randvoorwaarden vanuit soorten
- Kennis over de Noordzee (overheid, projecten, markt, onderzoek) bij elkaar brengen en analyseren op beleid/beheer regels voor duurzaam beheer.
- Onderzoek van functies en verdienmodel biogene riffen.
- Kijk of wrakken geruimd moeten worden of niet met het oog op de functie van wrakken als save haven voor de natuur. Breng consequenties van ruimen in beeld.
- Leg tijdlijn aan waar we vandaan komen tot waar we naar toe willen.
- Over commerciële soorten is veel bekend door monitoring, gaat goed met deze soorten. Over andere soorten is te weinig bekend, we weten niet of het goed gaat.

Pilots

- Er moet gekeken worden of (in en rondom windturbineparken) schelpdierbanken actief teruggebracht kunnen worden en deze beheren op een manier waardoor niet alles direct wordt leeggevisd. Als reactie op deze pilot: waarom hebben we schelpdierbanken nodig? De situatie in de Noordzee is niet hetzelfde als vroeger.
- Statiegeld op plastic verpakkingen.
- Pilot die al loopt: Op wrakken worden platte oesters uitgestrooid. Gezamenlijk plan mee te denken over STTW onderzoek, ecosysteem diensten biogene riffen gaan meten. Opbrengst aan vis, schaal- en schelpdieren. Methodiek die daarvoor wordt toegepast kun je ook in andere gebieden toepassen, bv windparken. Brengt bouwers, wetenschap bij elkaar, en NGO's, gebruikers, overheid, maar ook recreatie, duikers, sportvisserij.
- Start de werkwijze van een MKBA werkwijze marien.
- 10 tot 100 keer meer biomassa aan vis voor een robuuster ecosysteem. Vraag wordt gesteld om welke soorten dit dan zou moeten gaan? Commerciële soorten of niet?

Data en monitoring

- Hydrografische eigenschappen: weinig kennis van de zeebodem terwijl de Marine voortdurend surveys uitvoert. Ook binnen windparken worden surveys gedaan. Deze informatie moet gecombineerd en ontsloten worden. Digishape is al bezig met het ontsluiten van data voor de Noordzee.
- Dataversnippering is op de gehele Noordzee een probleem.
- Monitoring op de Noordzee kan relatief eenvoudig gelijk getrokken worden. Maak methodes gelijk.
- Oester- en schelpdierbanken: We weten niet welke soorten op harde substraat groeien. Neem soorten mee in monitoring. MWTL uitbreiden met rifbouwende soorten e.d.

Zeezoogdieren

- Explosievenopruiming vindt frequent plaats (+/- 140 keer per jaar) en hebben negatieve invloed op o.a. bruinvissen. Verjagen van dieren lukt niet altijd. Deze opruiming verdient aandacht.

Visserij

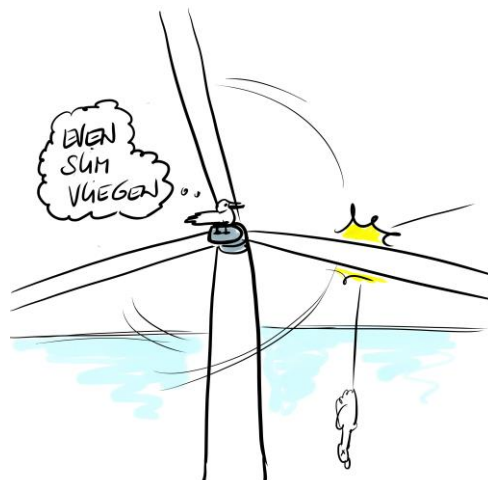
- Kans: informatie delen tussen wetenschap en vissers. Gebeurt al tussen bv. Vrolijk en WMR.
- Er moet geïnvesteerd worden in innovatieve vistechnieken.
- Kijken naar de mogelijkheden van de sportvisserij in het GVB.
- Pulskor visserij moet gepromoot worden en kijk naar de opties van uitfasen van bodemberoerende visserij in N2000 gebieden en het bevorderen van alternatieven. Een visserijtransitie.
- Wens: Visserij vist duurzaam en weet dat ze op rente moet vissen, niet kapitaal.
- Ken visserij territoriale rechten toe à la ITQ's.
- Geen pulsvisserij toelaten in gebieden waar nu niet met boomkor gevist mag worden.
- Een minimumprijs voor vis.
- Vissen met zeilboten: als recreatie en natuurbeleving.

Natuurbescherming

- Doel formuleren voor natuurherstel in XX km² Noordzee in NZ2030. Als opties worden twee keer zoveel en 20000 km² beschermde gebieden op zee genoemd.
- Referentiegebieden vaststellen en kaarten maken van deze gebieden waar de natuur onaangetast moet blijven.
- Robuuste beschermde gebieden instellen voor essentiële onderdelen voedselweb/ecosysteem. Denk aan vogels, vissen en bodemdieren.
- Laat gebieden vrij van visserij, dan zie je wat er aan riffen ontwikkelt. Dus juist niet bij molens.
- Kijk naar de mogelijkheden van een EHS op de Noordzee.
- Concrete bescherming van biogene riffen.
- Kwelders moeten gestimuleerd worden.
- LifeIP actieplan voor haaien en roggen.

Windparken

- Natuur in een nieuw energieakkoord, harde voorwaarde voor natuurinclusief bouwen windparken.
- Best beschikbare technologie/praktijken opleggen, maar risico dat dat innovatie tegenhoudt. Dit voor zowel visserij als windenergie (geluidsarme aanlegmethoden)
- Minimale hoogte windbladen verhogen.
- (Groot deel) Windparken sluiten voor visserij en doorvaart.
- Kwaliteit meenemen in windparktenders, punten toekennen voor natuurinclusief bouwen
- Goed doen belonen in tender, d.m.v. convenant, akkoord, voorschrift?

Internationaal

- Er gebeurt al veel, maar landen willen niet over streep getrokken worden voor gezamenlijke aanpak. Er is te weinig beleidsmatige internationale samenwerking.
- In pulsvisserij komen natuur en voedsel samen. Transitie heeft gevolgen voor duurzame productie. Moet internationaal.

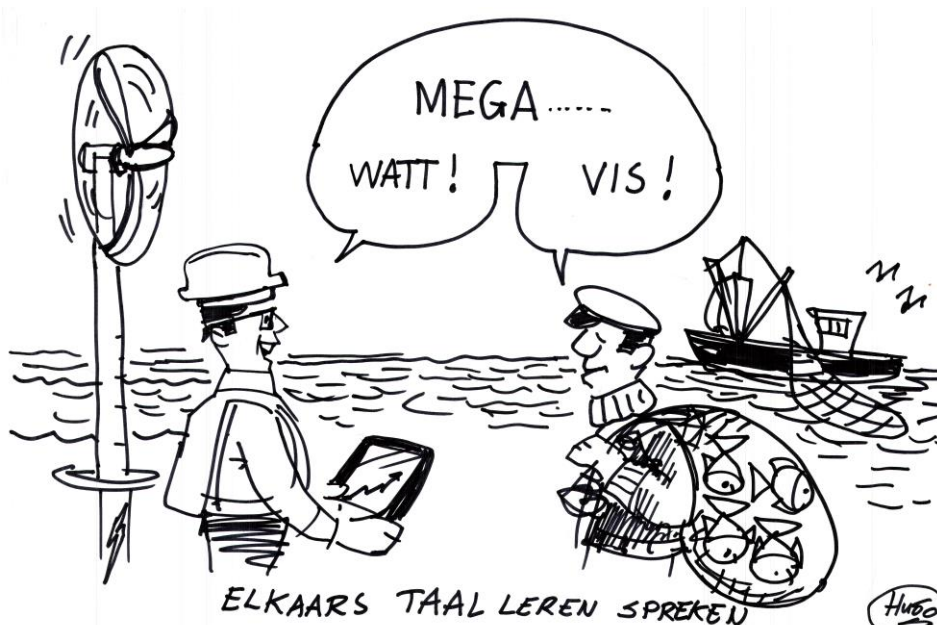
Communicatie(tools)

- We moeten het brede publiek, de Tweede Kamer en gebruikersgroepen door middel van een communicatiestrategie voor de Noordzee laten zien dat het systeem nu niet robuust genoeg is. De binding met de Noordzee moet verbeterd worden.
- Nederland haar antwoord in beeld brengen op de vraag: waarom is bescherming/herstel van de Noordzee belangrijk? Het nut van deze ecosystemen scherper maken. Een campagne voor mooie natuur en gevaren is genoemd als optie.

- Laat de burger zien hoe zijn stem via de politiek de Noordzee beïnvloedt.
- Film maken over “de wilde Noordzee”.
- "Spelregels" opstellen voor hoe met elkaar om te gaan in het Noordzee dossier.
- Mensen actief betrekken: bijv. studenten die meehelpen.
- Gesprek met visserij, natuurorganisaties e.d. waar we schelpdierbanken beschermen.
- Noordzeedieren kaartjes bij een supermarkt.
- Door middel van 3D- impressies de problematiek en mogelijke oplossingen zichtbaar maken.
- Samenwerkingen tussen harde structuren en natuurorganisaties.

Bijlage IV – Governance

1. Breng stakeholders bij elkaar;
2. Voer doortastend beleid. Maak weloverwogen keuzes en houdt die dan vast (tenzij 'de wereld' veranderd);
3. Maak plan voor het uitfasen van bodemberoerende visserij in de Noordzee en bevorder alternatieven;
4. Leg vergroeningsbeleid visserij vast in wetgeving;
5. Best beschikbare technologie voor maar let op dit zou innovatie tegen kunnen houden;
6. Werken aan passende flexibele adaptieve doelen i.p.v. historische reverenties
7. Stoppen met boomkor vervang door puls maar laat niet toe dat er gevist word in gebieden waar nu ook nog niet gevist mag worden (OOK INTERNATIONAAL);
8. Verhoog minimale hoogte van de windmolenbladen(vanuit natuur);
9. Sluit windparken voor doorvaart en visserij → refugium;
10. Neem kwaliteit mee in windpark tenders ken punten toe voor natuurinclusief bouwen;
11. Rijk moet randvoorwaarden stellen voor natuurinclusief bouwen;
12. Spelregels opstellen over hoe met elkaar om te gaan in Noordzee dossier
13. Realiseren van 20000 km2 voor bodem rust.;
14. Sand watch;
15. De driehoek is uit evenwicht, zwaartepunt op energie;
16. Samenwerken en interactie tussen visserij en natuur, heb het vooral over mogelijkheden en niet over onmogelijkheden;
17. Verhouding wind op zee en explosieven ruiming en seismiek;
18. Ontwikkel een Noordzee Akkoord dat kan worden ondertekend door de stakeholders;
19. Maak een communicatiestrategie.

Algemeen:

1. Verbinding met de Noordzee verbeteren (mensen actief betrekken bijvoorbeeld studenten betrekken want die willen graag bijdragen) (ouders en kinderen; begin met early adapters) (gesprek met visserij en ngo's waar we schelpdierbanken kunnen beschermend) (film maken de wilde Noordzee) (vissen met zeilboten voor natuur en recreatie beleving) (laat de burgers zien hoe de Noordzee werkt, invloed politiek) Boodschap: draagvlak voor aanpak creëren en bewustwording;
2. Communicatie nut van ecosysteem diensten zichtbaar maken;
3. Campagne mooie natuur en gevaren.

Internationale samenhang:

1. Noordzee als uitgangspunt (maar wet en regelgeving conflicterend);
2. Gezamenlijke monitoring, internationaal uniform.

Overige:

1. Kwelders stimuleren.